باروودۆخی جیهان ٣٠ ساڵ پاش لە ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت.. دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی:کاوە عومەر

ئەم بابەتە لەسەر بنەمای چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید وەرگیراوە

خەلیل کەیوان: سی ساڵ بەسەر ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەتدا تێدەپەڕێت. لە سییەمین ساڵیادی ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەتدا، لە چاپەمەنی، ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و میدیاکانی دیکە لە سەرانسەری جیهاندا، لەوانەش لە میدیا جیهانییە فارسی زمانەکان ، شاهیدی چەندین مشتومڕ، وتار و شرۆڤە بووین. بەم بۆنەیەوە لەگەڵ حەمید تەقواییین و پرسیارەکانمان لەو بارەیەوە لەگەڵیدا دەخەینە ڕوو.

بۆچی دوای سی ساڵ لە ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، ئەم بابەتە ئەوەندە بۆتە جێی سەرنجی میدیا و شرۆڤەکاران و ڕاڤەکاران؟

حەمید تەقوایی: پێموایە هۆکاری سەرەکی ئەوەیە کە جیهان لەم سی ساڵەدا بە تەواوی پاشەکشەی کردووە. دۆخەکە بە هەموو شێوەیەک خراپتر بووە، لە ئەنجامدا میدیاکانی دەستڕۆی دەسەڵاتدار، تریبونەکانی ئەو چینە سەرمایەدارەی کە حوکمڕانی جیهان دەکەن، خۆیان بە ناچاری دەبیننەوە کە بە جۆرێک بەرگری لە و دۆخەی کە هەیە بکەن. چونکە بەرگری لەم دۆخە ناکرێ، هێرش دەکەنە سەر یەکێتی سۆڤیەت کە سی ساڵ لەمەوبەر ڕووخا. ئەگەر بەڕاستی جیهان بەو ئاراستەیەی کە خەیاڵیان دەکرد دەڕۆیشت، پێویستی نەدەکرد جارێکی دیکە پرسێکی کۆنی ٣٠ ساڵ لەمەوبەر بخەنە سەر مێز. هێشتا هەست بە “مەترسی” چەپ دەکەن.

ئامانجخوازی، شۆڕشەکان، ناڕەزایەتییەکان، خەبات هەموو جیهانی گرتۆتەوە. لەم سەدەیەدا، لە ٢٠ ساڵی ڕابردوودا، چەندین ڕاپەڕین و شۆڕشمان لە جیهاندا بینی. ناڕەزایی زۆرە. بە گشتی مەسەلەی ئابووری، خۆپارێزی، قووڵبوونەوە و فراوانکردنی بۆشایی نێوان هەژاری و سەروەت و سامان، پرسی پەنابەران و کۆچبەری لە پرسە

درێژخایەنەکانی سەردەمی ئێمەن. کارەساتی کۆرۆنا بەربڵاوە. ژینگە لە مەترسی لەناوچووندایە و زەوی دەڕوخێت. کەواتە وەڵامی هەموو ئەمانە چییە؟ کێ بەرپرسە لەم دۆخە؟ لە سەردەمی کێبڕکێی نێوان دوو جەمسەری بلۆکی سۆڤیەت و ڕۆژئاوادا، ئەم دەیخستە ئەستۆی ئەو ئەویش دەیشت ئەوستۆی ئەویتر. ئێستا کە جیهان یەک جەمسەرییە، دەبێت سەرمایەداری بازاڕی ئازاد وەڵامەکە بێت. وە چونکە ناتوانن بەرگری لە تۆماری خۆیان بکەن، ناچارن بەردەوام بن لە تاوانبارکردنی ئەو دەسەڵات و حکومەتەی کە ٣٠ ساڵ لەمەوبەر هەرەسی هێناوە.

بەڕای من ئەمە جۆرێکە لە هێرش بەهۆی لاوازی و چەقبەستووی ئابووری، سیاسی، کۆمەڵایەتی و تەنانەت ئایدیۆلۆژی سەرمایەداری جیهانییە. سەرمایەداریی بە بەرهەڵستکار و لە فۆڕمی کلاسیکی سەرمایەداری بازاڕی ئازاددا لە هەموو شوێنێکدا حوکم دەکات و سەرەڕای هەموو ئەمانە، نەک هەر ناتوانێت وەڵامی توندترین پرسەکانی بەردەم هەموو مرۆڤایەتی و گۆی زەوی بداتەوە، بەڵکو خۆی سەرچاوە و هۆکاری سەرەکییە ئەم بارودۆخە. پێم وایە ئەمە بنەمای کێشەکەیە.

خەلیل کەیوان: قەبارەی بەرنامەی دەزگاڕاگەیاندنە فارسی زمانەکانیش لەم ڕووەوە کەم نەبوو. زۆرێک لە میدیا جیهانییە فارسییەکان ئەم بابەتەیان ڕوومال کرد. بۆچی ئەم میدیایە ئەوەندە گرنگی بە پرسی ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت دەدات؟

حەمید تەقوایی: هۆکارەکەی ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی لە داڕماندایە. دەزانن کە بەردەوام نابن. لەگەڵ قەیرانێکی هەمەلایەنە دەست وئەخەی گرتووە. لە ئاستی جیهانیدا بە تەواوی ڕسوا و ئابڕو بووە. لە ناوچەکەشدا بەهەمان شێوە و بە تایبەتی لە خودی ئێراندا خەڵک بە ژمارەیەکی زۆر هاتوونەتە گۆڕەپانەکە و بە ئاشکرا و بە ڕاشکاوانە هاوار بۆ ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی دەکەن. بارودۆخی ئێران بە جۆرێک تایبەتە. سیستەم و حکومەتێکی هەیە کە لە لێواری کۆتاییدایە. خەریکە دەڕوخێت. خەریکە هەرەس دەهێنێت و ئەمەش بۆ هەمووان ڕوونە، بۆ خودی بەرپرسانی حکومەتیشەوە.
لەم هەلومەرجەدا میدیای زمانی فارسی کە بەزۆری نوێنەرایەتی سیاسەتی ڕاستڕەوی، سیاسەتی حکومەتەکانی خۆیان، یان دواجار پارتە حکومییەکان و بەڵکە نێودەوڵەتییەکان دەکەن، نیگەرانن لە دۆخی دوای کۆماری ئیسلامی. ئەوان نیگەرانن لەوەی چەپ دەسەڵات بەدەستبهێنێت. وەک چۆن لە شۆڕشی ١٣٥٧دا خومەینییان لەبەردەم چەپدا گەورە کرد، ئێستاش خوویان گرتووە بە لێدان و ڕەخنەگرتن لە چەپ لەبەردەم خەڵکدا لە بیروڕای گشتیدا. بە ڕوانگەی ئەوانەوە،

یادی ٣٠ ساڵەی ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، بیانوو و دەرفەتێکی باشی داوە بەستیانەوە بە ئەنجامدانی ئەم هێرشە.

بەڵام بارودۆخی سیاسی ئێران بەجۆرێکە کە ئەم جۆرە بانگەشەیە ئیتر سوودی نییە. ئێستا تەنانەت هێزە ڕاستەکانی ئۆپۆزسیۆن دەڵێن داهاتووی ئێران سۆسیالیستی دەبێت. خۆیان لە تەنیشت کرێکارانی هەفت تەپە دادەنێن. دەڵێن ئەڵتەرناتیڤی ئێمە هەفت تەپەیە. ئەو دروشمانەی کە خەڵک دەیدات، لە بنەڕەتدا دژی هەژارییە، دژی بێمافیەکانە، دژی هەڵاواردن و ئازاری ئەو چین و توێژانەیە کە هەموو کۆمەڵگا دەگرێتەوە.

هەموو ئەمانە ئاماژەن بە ئەوەی کە چەپێکی کۆمەڵایەتی بەهێز لە ئاستی مەیدان و شەقامدا بەرزبووەتەوە و تەحەدای ئەم هەموو سیستەمە دەکات. حیزبی ئێمە یەکێکە لە هێزە چالاکەکانی ئەم بزووتنەوەیە. هەمووان دەتوانن ئەمە ببینن.

هەر لەبەر ئەم هۆکارانەشە کە ئەم جۆرە بانگەشانە جەنگێکی گرنگ لە میدیای ڕاستڕەوی زمانی فارسیدا دەدۆزێتەوە. ئەوان زۆر نیگەرانن لەوەی جەماوەری خەڵکی خاوەن ئامانجێکی یەکسانیخوازانە و ئاراستەیەکی گشتی، دژی کەلێنی گەورەی نێوان هەژاری و سەروەت و سامان و دژی کۆی سیستەم و نەک تەنیا دژی کۆماری ئیسلامی، دژی هەڵاواردنی چینایەتی و کرێکاریی کرێ و سەختی ئابووری کێشان و هتد. بچێتە سەر شەقامەکان. ئەم نیگەرانییە وایکردوە کە ئەو میدیایانە بە بیانووی سی ساڵەی ڕووخانی سۆڤیەتەوە ناچاربن پڕوپاگەندەی دژە کونیستی بڵاو بکەنەوە.

خەلیل کەیوان: ئایا ئەو بەشە لە سەرمایەداریی ئێرانی کە هەوڵی دروستکردنی ئەڵتەرناتیڤێک بە کۆماری ئیسلامی دەدات، بەڕاستی پێی وایە بە مامەڵەکردن لەگەڵ ئەزموونی شکستخواردووی یەکێتی سۆڤیەت لە مامەڵەکردن لەگەڵ مەیلە سۆسیالیستییەکان و بزووتنەوەی سۆسیالیستی لە کۆمەڵگادا سەرکەوتوو دەبێت؟

حەمید تەقوایی: لەم قۆناغەشدا هەروەک چۆن لە کاتی کەوتنی سۆڤیەت هێزە ڕاستەکان زۆر هەڵەن. سەیرکەن کێشەکە پەیوەندی بە ئایدیۆلۆژیاکانەوە نییە. مەسەلەکە پەیوەندی بە بزووتنەوە ڕاستەقینەکان و مەسەلە ڕاستەقینەکانی خەڵکەوە هەیە. بەڕاستی خەڵک چییان ئەزموون کردووە؟ خەڵک بینیویانە کە چۆن سیستەمی ئێستا هەژاری و بێ یاسایی و چەوساندنەوەی بەسەر هەموو کەسێکدا

سەپاندووە و چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگە، کرێکاران، ژنان، گەنجان، خانەنشینان، مامۆستایان و هتد، دەمێکە دژی ئەو هەلو مەرجانە هاتوونەتە دەرەوە.
بە بڕوای من زریانێک و بزووتنەوەیەکی بنیاتنەر دەستی پێکردووە کە تەنها بە لابردنی مەلاکان ڕازی نابێت. خەڵک مشتێک لە ئاسمان دەدەن. ئەوان سیستەم و کۆمەڵگایەکیان دەوێت کە تەواو یەکسان بێت و دوور بێت لە هەموو جۆرە جیاکارییەک. کۆمەڵگایەکی تەواو ئینسانی، بە ئاوەدانی، بە ئازادییە بەرفراوان و بێ کەت و مەرجەکەی، بە یەکسانی و دژی هەر جۆرە هەڵاواردنێک، هەڵاواردنی ئایینی، هەڵاواردنی ڕەگەزی، هەڵاواردنی میللی و نەتەوەیی و هتد، کە لە کۆماری ئیسلامیدا پەرەی سەندووە. خەڵک ئەمەیان دەوێت. هەمیشە وتوومە کۆماری ئیسلامی خراپترین، دواکەوتووترین، کۆنەپەرستترین حکومەتی سەرمایەدارییە لە ئێران و لە جیهانی هاوچەرخدا. هەر لەبەر ئەم هۆکارە و لەبەردەمی خۆیدا کۆمەڵگایەک، بزووتنەوەیەک، جوکانەوەیەکی کۆمەڵایەتی زۆر بەلاحی هێناوەتە مەیدانەکە، کە زۆرترین ئازادی و بەرزترین ئاستی شارستانییەت و مۆدێرنیزم و زۆرترین دەستکەوتی پێشڕەوی ئینسانییە. بەم مانایە کۆمەڵگای ئێران بە چاوەڕوانییەکی بەرزی ئینسانییەوە هەنگاوی ناوە بۆ خەبات. هەرئەمە خۆی ڕێگە دەدات کە چەپ، کۆمۆنیزم، سۆسیالیزم، جۆری کۆمۆنیزم و سۆسیالیزمێک کە ئێمە نوێنەرایەتی دەکەین، نەک ئەوەی لە یەکێتی سۆڤیەتدا شکستی هێنا، بناغەیەکیان هەبێت، داهاتوویەکی سۆسیالیستی بۆ کۆمەڵگای ئێران لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە بهێنن.

ئایندەی ئێران سۆسیالیستییە. ئەم ڕاستییە ئەوەندە ئاشکرایە کە تەنانەت هێزە ڕاستڕەوەکانیش دان بەوەدا دەنێن. گومانم نییە کە کۆمەڵگای ئێران بەرەو کۆمەڵگایەکی سۆسیالیستی ئازاد، ئاوەدان و مرۆڤدۆست هەنگاو دەنێت.

خەلیل کەیوان: یەکێتی سۆڤیەت یەکەم ئەزموونی شۆڕشی سۆسیالیستی بوو لە جیهاندا. پێت وایە یەکێتی سۆڤیەت سیستەمێکی سۆسیالیستی بوو؟

حەمید تەقوایی: بە هیچ شێوەیەک وا نەبوو. تەنانەت شارەزایان و ئابووریناسان و تیئۆریسەنانی جیهانی ڕۆژئاواش ئەمەیان دەزانی. ئەوەی کە بەردەوام لە ڕیکلام و پڕوپاگەندە بە بیروڕای گشتی یەکێتی سۆڤیەت بە سۆسیالیست و کۆمۆنیست ناودەبەن، تەنها کردەیەکی پڕوپاگەندەییە. لە ڕاستیدا ئەکادیمیستەکان و توێژەرانیان دەزانن کە سیستەمی سۆڤیەت هیچ پەیوەندییەکی بە سۆسیالیزمەوە نەبووە. هەر

بەوجۆرەی کە بۆ چاینە ئەمڕۆ ناتوانێت هیچ کەس بدۆزێتەوە ، هیچ کەسێکی جدی، بیرمەندێکی جدی چاینە وەک سیستەمێکی کۆمۆنیستی دابنێت. ئەمە تەنیا لە پڕوپاگەندەی بەتاڵی ڕاستڕەوی توندڕەودا د□ بینرێت.

س□□بار□ت ب□ س□□ڤیەتیش هەر بەوجۆر□ ب□وو. بەڕای ئێمە ئەوەی لە یەکێتی سۆڤیەتدا شکستی هێنا، سیستەمێکی سەرمایەداریی دەوڵەتی بوو. وە ئەزقەزا ئەگەر بمانەوێت لە قووڵتر ببینەوە، قەیرانەکەی، ئەوە لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە دەیانویست سیستەمێکی سەرمایەداری لەژێر ناوی کۆمۆنیزم و لەژێر ناوی سۆسیالیزمدا بهێڵنەوە. ئەمەش نەدەکرا. ئەم دژایەتییە دەبوو لە لایەکەوە بشکێنرێت. یان دەبوو بە قازانجی سۆسیالیزم چارەسەر بکرایە یان بە قازانجی سەرمایەداریی بێ پەردە. دواجار ئەم دژایەتییە بە شێوەیەک چارەسەر کرا کە سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی لە یەکێتی سۆڤیەت دەستبەرداری ڕواڵەت و توێکڵی سۆسیالیستی بوو و بە فەرمی پەیوەندی بە سەرمایەداریی بازاڕی ئازادەوە کرد. ئەم گۆڕانکاریییە لە ناو خودی یەکێتی سۆڤیەتەوە دەستی پێکرد. وا نەبوو کە بلۆکی ڕۆژئاوا لە شەڕی ساردا بلۆکی سۆڤیەتی شکست پێهێنا بێت. سۆڤیەت لەسەر دژایەتییەکانی خۆی تێکچوو و ئەم دژایەتییە لە بنەڕەتیترین ئاستدا دژایەتییەک بوو لە نێوان ئیدیعای سۆسیالیستی و واقیعی سەرمایەداریی سیستەمی سۆڤیەتدا.

ئەزموونی سۆڤیەت لە ڕاستیدا پێچەوانەی ئەوەی کە میدیای لایەنگری سەرمایەداری دەیڵێن نیشان دەدات. ئەم ئەزموونە ئەوە نیشان نادات کە سۆسیالیزم سەرکەوتوو نا بێت. بە پێچەوانەوە قەیران و داڕمانی یەکێتی سۆڤیەت دەریخست کە ناکرێت سەرمایەداری لە ژێر ناوی سۆسیالیزمدا بەسەر خەڵکدا بسەپێندرێت. ئەگەر یەکێتی سۆڤیەت سەرکەوتوو بوایە لە ڕاماڵینی سەرمایەداریدا، نەک هەر تووشی قەیران نەدەبوو، بەڵکو دەبووە نموونە و مۆدێلێک بۆ هەموو جیهان. بەداخەوە ئەمە ڕووی نەدا و وەک وتم دواجار ئەم دژایەتییە لە یەکێتی سۆڤیەتدا بە قازانجی باڵادەستی تەواوەتی سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد چارەسەر کرا.

خەلیل کەیوان: لە سەروبەندی کەوتنی شوری و ساڵانێکی زۆر دوای ئەوە، لە دونیادا هات وهاوارێکیان بەرێخستبوو. ڕاڤەکار و شرۆڤەکار و ئایدیۆلۆگەکانی سەرمایەداری باسیان لە نەزمی نوێی جیهانی و سەرکەوتنی دیموکراسی و باشترکردنی جیهان دەکرد، بەڵێنی جیهانێکی باشتریان دا، ئایا ئەوە ڕوویدا؟ جیاوازیەکانی جیهانی

ئەمڕۆ و سەردەمی شەڕی سارد چین؟

حەمید تەقوایی: نەک هەر باشتر نییە، بەڵکو زۆر خراپترە. ئاماژەت بە هەندێک لە ئیدیعاکانیان کرد. خاڵێک کە بیرمەندان و شارەزایان لە سەردەمی ڕووخانی سۆڤیەتدا ئیدیعایان دەکرد، ئەوە بوو کە خەباتی چینایەتی کۆتایی هاتووە! ڕایانگەیاند کە بڕیارە لە هەموو شوێنێک ئاشتی و ئارامی و ئاسایش بگەڕێتەوە و لە ژێر یاقوتی ئەڵقەی نەزمی جیهانی نوێ و سەرمایەداری بازاڕی ئازاددا هەموو شوێنێک دەبێتە گوڵستان. نەک هەر ئەمە ڕووی نەدا، بەڵکو چەترین و دڕندانەترین شەڕی نەتەوەیی-ئاینی لەو کاتەدا دەستی پێکرد. ئەگەر لەبیرتان بێت، لە یوگۆسلاڤیای پێشوو شەڕی دراوسێ کوشتن ڕوویدا. لە باکووری ئەفریقاش هەر بەوجۆرە و پاشان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و پاشان لە هەموو جیهاندا.

خەلیل کەیوان: لە کۆمارەکانی پێشووی سۆڤیەتیشدا.

حەمید تەقوایی: بەڵێ دڕندانەترین شەڕەکان لە دەوڵەتانی سۆڤیەتی پێشوودا ئەنجامدراون.

لە شەڕی سارددا دوو جەمسەری سەرەکی دژی یەکتر بوون. جەمسەری بلۆکی ڕۆژهەڵات و جەمسەری بلۆکی ڕۆژئاوا. بە جۆرێک لە جۆرەکان یەکتریان کۆنترۆڵ کرد. سەرمایەداریی بلۆکی ڕۆژهەڵات کە خۆی بە ئەردوگای سۆسیالیزم ناودەبرد، لە بەڕانبەر سەرمایەداریی بازاڕی ئازاددا بوو کە هەڵگری نازناوی ئەردوگای دیموکراسی بوو. ململانێیان هەبوو. ئەوان خەریکی ئەنجامدانی کودەتا بوون. ئەوان دژی کودەتایان دەکرد. ئەگەر لە شوێنێکدا شۆڕشێک هەبوایە، یەکێکیان پاڵپشتی دەکرد و ئەوی دیکەشیان پشتگیری لە دەسەڵاتی کۆنەپەرست دەکرد. بەڵام دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، ئەوە ڕوون بووەوە کە ئەگەر جیهان بدرێتە سەرمایەداریی ئەردوگای ڕۆژئاوا، جیهان دەکاتە گێژاو. چ چەپاوێک دروست دەکات. هەمووان بە چاوی خۆیان ئەمەیان بینی. هەر بۆیەش لە چەند ساڵێک زیاتری نەخایاند کە هەموو ئەو جەنجاڵییەی کە دونیادا دەبێتە گولستان و پێدەچێت بلۆکی سۆڤیەت هەکاری هەموو بەدبەختییەکانی جیهان بووبێت و بەبێ بلۆکی ڕۆژهەڵات مرۆقایەتی بە ئازادی و هتد دەگات و ئەوە کۆتایی هات و گۆڕا بە پێچەوانەکەی. خەڵک بینییان چ جیهانێکی ڕەشتر و پیستر و دژە مرۆقتریان بەدیاری هێناوە.

جیاوازییەک لە نێوان ئەم قۆناغە و سەردەمی جەنگی سارددا ئەوەیە

کە ئەردوگای ڕۆژئاوا بە تەواوی و ڕاستەوخۆ بەرپرسیارە لەم دۆخە. پێش ئەوە لە هەر شوێنێک دیکتاتۆرییەت هەبوو نیشانی یەکتریان دەدا. ئەوان دەیانگوت لە هەر شوێنێک دیکتاتۆری هەبێت، لە ژێر دەسەڵاتی یەکێتی سۆڤیەتدایە، وەک چیکۆسلۆڤاکیا کە کودەتا و دژە کودەتای تێدا کراوە. لە لایەکی تریشەوە ئەردوگای ڕۆژهەڵات دەیانگوت لە هەر کوێیەک دیکتاتۆرییەت هەبێت وەک ئەمریکای لاتین خەتای ئەردوگای ڕۆژئاوایە. کاتێک ئەردوگای ڕۆژئاوا دەستی بەسەردا گرت، ئەم ململانێ و بیانوو و پاساو و پڕوپاگەندەیە نەما و لە ئەنجامدا بەناو شازادە ئاشکرا بووەوە. دەرکەوت کە سەرمایەداری بەرپرسیارە لە هەموو بەدبەختییەکان. ئەوە سەرمایەدارییە لە فۆڕمی کلاسیکی و بە مشتومڕی سەرمایەداریی بازاڕی ئازاددا.

لە ٣٠ ساڵی ڕابردوودا سەرکەوتووەکانی شەڕی سارد چەندین شەڕی خۆناوییان – ڕاستەوخۆ یان بە وەکالەت – بەڕێوەبرد و زەمینە و مەیدانیان بە هەموو جۆرە هێزی قەومی و ئایینییەکان بەخشی، لەوانەش بزووتنەوەی هاری ئیسلامی سیاسی. خۆیان دەیانخەنە سەر کار. لە ئەفغانستان، لە ئێران و لە شوێنەکانی تری جیهان. وە ئێستا دەبینین بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی چ جۆرە دۆخێکی لە جیهاندا دروست کردووە. وە لە دیوەکەی تریشەوە لافاوی کۆچەکان لە ناوچە جەنگاوییەکانەوە دەستی پێکرد. هۆکاری ئەم لافاوی کۆچکردنە شەڕی نێوماڵی و ناوخۆیی و ناوچەییە. لە لایەکی ترەوە پێتاکە و شەپۆلی دووەم و سێیەم و چوارەمی کە بە ڕواڵەت ئێستا تەواو ناکرێن، بوونەتە کارەساتێکی کۆمەڵایەتی. هۆکاری ئەم نەخۆشییە ڤایرۆسەکە، بەڵام قەیرانی جیهانی کۆرۆنا پرسێکی تەواو سیاسی و کۆمەڵایەتییە. ئەم بەرهەمی “سیستمی نوێی جیهانی“ە. نەیانتوانی نەخۆشییەک کۆنتڕۆڵ بکەن کە بە تەواوی قابیلی پێشبینی و قابیلی ئەوە بوو ڕێگری لێ کرێت. نەک هەر نەیانتوانی کۆنتڕۆڵی بکەن، بەڵکو کاتێک هۆشدارییان پێدرا، لە بەرئەوەی پێنج شەش ساڵ لەمەوبەر و پێش ئەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا دەست بەسەر جیهاندا بگرێت، گوێیان لێدنەگرت و پشتگوێیان خست، چونکە پێچەوانەی قازانجیان بوو. کارەساتەکیان بەسەر دونیادا هێنا کە کەس نازانێت کەی کۆتایی دێت و تەنانەت کەی کەمیش دەبێتەوە.

پرسی ژینگەش هەر بەو شێوەیە. دوای کۆنفرانس و گردبوونەوە و هتد سیمینار و کۆنفرانس ئەنجام دەدەن، بەڵام کێشەی ژینگەیی هێشتا خەریکە توندتر دەبێت. سەرمایەداری خەریکە گۆی زەوی وێران دەکات و ڕۆژانە ئەم پرۆسەیە خێراتر و فراوانتر دەبێت.

ئەم مێژووە سی ساڵەی جیهان لە ژێر یاقوتی ئەڵقەییەکەی “نەزمی نوێی جیهانی”دایە. ئەمە ئەو دۆخەیە کە بە جیهان دروستیان کردووە. هەر ئەمەش وایکردووە، وەک لە سەرەتاوە گوتم، هەست بە ناچاری دەکەن کە سێ دەیە دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، تەپڵی شکستی کۆمۆنیزم لێبدەن، وەک هێمایەک بە هەر جۆرە یەکسانیخوازییەک، هەر جۆرە ئازادیخوازییەک، هەر جۆرە ئایدیالی مرۆیی.

دەبێت لە کۆمۆنیزم بدەن بە ئەوەی بە جۆرێک پاساو بە ئەم جیهانە بهێننەوە کە کێشراوەتە ناو قوڕەوە. پێم وایە تاکە ڕێگە بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤایەتی لە سەردەمی ئەمڕۆدا سەرهەڵدانی سۆسیالیزمە. سەرهەڵدانی بزووتنەوە سۆسیالیستییەکان و حیزبە کۆمۆنیستەکان و حیزبەکانی جۆری کۆمۆنیزمی کرێکاری، کە بەڕاستی چالاکییەکانیان لەسەر بنەمای ئازادی و خۆشگوزەرانی و یەکسانی هەموو مرۆڤەکانە. ئەمە تاکە ڕێگایە کە جیهانی ئەمڕۆ ڕووبەڕووی بووەتەوە.

خەلیل کەیوان: باست لە لێکەوتەکانی ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت کرد لەسەر بارودۆخی جیهان. چ دەرئەنجام و کاریگەرییەکی لەسەر بزووتنەوەی کۆمۆنیستی و سۆسیالیستی هەبوو. هەڵوەستی ئەم بزووتنەوانە لە دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت چی بوو؟

حەمید تەقوایی: بە لە دوو لایەنەوە کە بە ڕواڵەت دژ بەیەکن کاریگەری دانا. یەکەمیان ئەوەیە کە یەکێتی سۆڤیەت هەرچییەک بووبێت، لەژێر ناوی کۆمۆنیزم و سۆسیالیزمدا کۆمەڵگەی بەڕێوەدەبرد. یەکێتی سۆڤیەت و بلۆکەکەی ئیدیعای سۆسیالیستییان هەبوو. بۆیە شکستی یەکێتی سۆڤیەت بە جۆرێک لێدانێک بوو لە دۆزی سۆسیالیستی. وە بۆرژوازی جیهانی، وەک وتم، زۆرترین سوودی لێ وەرگرت بۆ ئەوەی ئەمە بدەنە پاڵ ئامانجی، یەکسانیخوازی، ئازادیخوازی کۆمۆنیزمی ڕاستەقینەدا بنووسێت و بڵێت سۆسیالیزم ئەوەیە کە یەکێتی سۆڤیەت بوو. شکستی هێنا و کۆتایی هات.

کاتێک دەیانگوت کۆتایی خەباتی چینایەتی، مەبەستیان ئەوە بوو کە چەپ و سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم و مارکسیزم هیچ جێگایەکیان لەم جیهانەدا نییە. تەواو بووە. خراوەتە پەراوێزەوە. لەم ڕوانگەیەوە زەربەیەک بوو.لە ئامانجە ڕاستەقینەکان بە ئاماژەدان بە یەکێتی سۆڤیەت کۆمۆنیزمی ڕاستەقینەیان مەحکوم دەکرد. وە ڕایانگەیاند کە سەرمایەداری ئەبەدییە و هیچ ڕێگایەکی تر نییە. لەم ڕوانگەیەوە هەرسهێنانی “سۆسیالیزمی هەبوو” زەربەیەک بوو لە بزووتنەوەی کۆمۆنیستی.

بە ڕویەکەوە ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت شتێکی ئەرێنی بوو. ئەمەش بەو مانایەیە کە نموونەی ناوەرۆک بەتاڵ و پووچی سەرمایەداریی دەوڵەتی کە بەناوی سۆسیالیزمەوە حوکمڕانی دەکرد، مەلەفەکەی داخرا. هەرکەسێک خۆی بە کۆمۆنیست ناو ببات، هیچ قەرزاری کەس نەبووە. کەس ناچار نەبوو ڕوونی بکاتەوە کە بۆچی یەکێتی سۆڤیەت پەیوەندی بە کۆمۆنیزمەوە نییە و کۆمۆنیزمی من کۆمۆنیزمێکی ترە.

ئەو هات وهاوارە تەبلیغاتیەی کە باسم کرد لە دوو سێ ساڵ زیاتر نەخایاند. و پاشان زەمینە بە تەواوی ئامادەکرا بۆ ئەوەی کۆمۆنیزمی ڕاستاقینە، کۆمۆنیزمی کرێکاری سەرھەڵبدات. جگە لەوەش حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری لە هەمان کاتدا لەگەڵ داڕمانی بلۆکی ڕۆژھەڵات پێک هات و ئەمڕۆ دەبینین کە هێزێکی زۆر چارەنووسسازە لە هەلومەرجی سیاسی کۆمەڵگای ئێراندا. هێزێک کە بەو ئاڵایەی کە هەڵیکردوە لە جیهاندا هەڵساوەتەوە، بۆ نموونە دژی ئیسلامی سیاسی، دژی ڕێژەگەرایی کولتووری، کە دەکرێ بڵێین ئایدۆلۆژیای نەزمی نوێی جیهانییە، دژی کۆنەپەرستی لە جیهان و لە ناوچەکەدا .

ئەم جۆرە کۆمۆنیزمە، کۆمۆنیزمی کرێکاری، چونکە جۆری کۆمۆنیزمی سۆڤیەت بە تەواوی لە مێژوو دوور خرایەوە، دەرفەتی ئەوەی بۆ ڕەخسا کە بە جیهان بناسێنێت کە کۆمۆنیزمی ڕاستاقینە چییە. وە لە کۆمەڵگەی ئێران کە ناوەند و کا□ی□ی چالاکیی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکارییە، دەتوانین ببینین کە چۆن لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە وەڵامێکی ئەرێنی وەرگرتووە. چۆن مرۆڤەکان جۆرێکی تری کۆمۆنیزم دەناسنەوە و جیاوازییە ڕاستاقینەکانی نێوان ئەم کۆمۆنیزمە و کۆمۆنیزمی سەرمایەداری دەوڵەتی جۆری سۆڤیەت درک دەکەن و ڕووی تێدەکەن.

پێم وایە لە هەموو جیهاندا دۆخێکی وا هەیە و هەموو جیهانەکان تینووی جۆرێک لە کۆمۆنیزمن کە بەڕاستی بتوانێت ئازادی و یەکسانی و خۆشگوزەرانییان بەدیاری بۆ بھێنێت.

خەلیل کەیوان: دەتوانرێت چ وانەیەک لە ئەزموونی سۆڤیەت وەربگیرێت؟

حەمید تەقوایی: چەندین وانەی لێ وەردەگیرێت. وانەی یەکەم ئەوەیە کە پێویستە سەرنج بدەین کە چ جۆرە بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی بەشدارن. بێ گوێدانە ئەوەی کە خۆیان بە چی ناودەبەن، ئامانج و پێگەی ڕاستقینەیان چییە.

ئەمە زۆر پێش ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ئەم باسەمان هەبوو کە هۆکاری زاڵبوونی سەرمایەداریی دەوڵەتی لە ڕووسیا لە جیاتی سۆسیالیزم لەبەر ئەوە نەبووە کە کەسێک لە ڕووی هزر و ئایدۆلۆژیاوە هەڵەی کردووە، یان وەک دەڵێن بوو بە ڕیڤیزیۆنیست و بیرکردنەوەی خۆی گۆڕی. ئەمە دەرکەوتنی کەیسەکەیە. لە ڕاستیدا بزووتنەوەیەک لە یەکێتی سۆڤیەت دژی تزاریزم هەبوو، بزووتنەوەی پیشەسازیکردنی ڕووسیا. بزووتنەوەیەک کە دەیویست ڕووسیا – ڕووسیا لە بنی ڕیزی ئەوروپای ڕۆژئاوادا بوو – بکاتە هێزێکی گرنگی ئابووری جیهانی. بزووتنەوەیەکی پیشەسازی و گەورەی ناسیۆنالیستی ڕووسی کە خۆی بە چەپیش دەزانی. لقی مەنشەفیکی پارتی سۆسیال دیموکراتی ڕووسیا نوێنەرایەتی ئەم ڕەوتەیان دەکرد؛ لە ململانێ لەگەڵ بەلشەفیزمدا، واتە ئەو لقە سۆسیالیستییەی ئەو حیزبەی کە بەڕاستی ویستی کاری کرێ و ئیستغلال هەڵبوەشێنێتەوە. شۆڕش لەلایەن بەلشەفییەکانەوە سەرکردایەتی دەکرا، بەڵام دواتر ئەو بزووتنەوەیەی دیکە توانی نوێنەری چالاکی هەبێت، دەستی باڵا لە حیزب و حکومەتدا پەیدا بکات و بەم شێوەیە ئاسۆی پیشەسازیکردنی ڕووسیا زاڵ بوو. وە سەرکەوتوو بوو. ڕووسیا لە ڕووی پیشەسازی و سەربازییەوە بوو بە یەکێک لە دوو زلهێزی جیهان. بەم مانایە سەرکەوت، بەڵام هیچ شتێک لە بزووتنەوەی سۆسیالیستی نەمایەوە. هیچ لەو ئامانجانە نەما کە بەلشەفییەکان پێشنیاریان کردبوو. بێگومان نەخێر، چونکە ستالین بە هەڵە لە کۆمۆنیزم تێگەیشت و بوو بە ڕیڤیزیۆنیست و هتد. ئەمە پرسی ئەمە نییە. ئەمە دەڵێین کە ستالین لە ڕاستیدا نوێنەرایەتی بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی دیکەی دەکرد، ئەویش بزووتنەوەی پیشەسازیی ڕووسیا بوو.

ئەمەش لە دۆخی ئێراندا ئەوەی گرنگییەکەی یەکلاکەرەوەی هەیە، نوێنەرایەتیکردن و بەهێزکردنی بزووتنەوەی چەپ، بزووتنەوەی کۆمۆنیستی، بزووتنەوەی یەکسانیخوازییە، کە ئامانجە ئینسانییەکانی ناخاتە ژێرسێبەری هیچ ڕێکەوە. سەربەخۆیی، دژە ئەمریکایی، دژە نیولیبرالیزم، پیشەسازی، شانازی نەتەوەیی، گەورەیی و هتد، ئەمانە هیچ پەیوەندییەکیان بە کۆمۆنیزمەوە نییە و پێویستە بەردەوام ڕەخنەیان لێ بگیرێت و ئاشکرا بکرێن. کۆمۆنیزم بزووتنەوەیەکە کە ئامانجی هەڵوەشاندنەوەی کۆیلایەتی کرێیە. ئەو یەکسانی دەوێت. دەیەوێت هەر جۆرە جیاکارییەک نەهێڵێت. ئازادی دەوێت. خۆشگوزەرانی دەوێت. کۆمۆنیزمی کرێکاری لەم بزووتنەوەیەدا سەری هەڵداوە و پشت بەم بزووتنەوەیە دەبەستێت.

ئەو وانەیەی لە یەکەتی سۆڤیەت فێربووین ئەوەیە کە هێڵی بزووتنەوەی کۆمۆنیستی سەربەخۆ لە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی دیکە بپارێزین. خاڵی یەکەم ئەوەیە کە کۆمۆنیزم خۆی بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسییە نەک تەنها لە کتێب و ئایدۆلۆژیدا. کۆمۆنیزم تەنیا لە حیزب و بیرۆکەکاندا سنووردار نییە. بەڵێ حیزب پێویستە. تیۆری پێویستە. هەموو ئەمانە جێگەی خۆیان هەیە، بەڵام بنەمای کۆمۆنیزم بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی ناڕەزایەییە لە دژی سەرمایەداری و دژی چەوسانەوە. ئەمە بنەمای کۆمۆنیزمە. بزووتنەوەیەک دژی هەر جۆرە نایەکسانییەک و نەک هەر دژی نایەکسانی چینایەتی، بەڵکو دژی نایەکسانی جێندەری، نەتەوەیی و ئایینییە کە لە ئێراندا پەرەی سەندووە. ئەمە ئەو بزووتنەوەیەیە کە حزبی ئێمە پشتی پێ دەبەستێت. وە بەهێزی ئەم بزووتنەوەیە باشترین گەرەنتییە بۆ ئەوەی ئەزموونێکی دیکەی وەک یەکەتی سۆڤیەت لە ئێرانی سۆسیالیستیدا دووبارە نەبێتەوە.

ئێمە ئەو لە پێشریەمان هەیە کە ئەزموونی سەرمایەداری دەوڵەتیمان کردووە لە ژێر ناوی کۆمۆنیزمدا. بەلشەفییەکان ئەم ئەزموونەیان نەبووە. بزووتنەوەی کۆمۆنیستی هێشتا گەنج بوو. ئەمڕۆ جیاوازی نێوان سەرمایەداری دەوڵەتی و سۆسیالیزم دەزانین. ئێمە باش ئاگادارین لە جیاوازی نێوان کۆمۆنیزمی کرێکاری و کۆمۆنیزمی نەتەوەیی- پیشەسازی. لەمڕۆوە ڕێگە نادەین جێگەیان بگۆڕدرێن و خەبات بۆ پیشەسازیکردن و سەربەخۆیی و شانازی نەتەوەیی لەژێر ناوی کۆمۆنیزمدا دیسان بیەوێت مەیدانێک بەدۆزێتەوە.

بەم مانایە، گرنگترین وانە کە فێری بووین ئەوەیە کە کۆمۆنیزم، بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی کۆمۆنیستی، ئەو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەی کە بنکەی حیزبەکەمانە، بۆ ئەوەی بتوانێت سەرکەوتن بەدەستبهێنێت، دەبێت چاوەڕوانییەکانی، دیدگا، دروشمەکانی، ئامانجە تایبەتەکانی لەسەر بگۆڕێت فراوانترین ئاست چاوەڕوانی و ئامانج و دروشمی جەماوەر. تە نیا بە م شێوه یه کۆمۆنیزم ده توانێت سەرکه وتوو بێت و به ڕاستی کۆمه ڵگه یه کی سەرفراز، ئازاد و یه کسانی سۆسیالیستی له ئێراندا جێبه جێ بکات.

٣٠ی دێسەمبەری ٢٠٢١